

QORA BULUTLI YILLARGA “NUR” BAG‘SHIDA ETGAN-MAQSUD SHAYXZODA.

Diyorbek Boyxurozov Sherzod o‘g‘li

(“Qurilish muhandisligi” fakulteti, YMTY-17 guruh.)

Anatatsiya: O‘tgan asrda deyarli barcha yozuvchilar shu jumladan Maqsud Shayxzoda elini ozod ko‘rish yo‘lida qo‘liga qalam ushlagan. Ular she‘rlari, dramalari, xalq og‘zaki ijodi, dostonlari bilan dushmanga qarshi kurashgan bo‘lib hozirda ham ularning qilgan ishlari avlodlariga katta samaralar bermoqda.

Kalit so‘zlar: Maqsud Shayxzoda, Ma‘sumbek, Vatan, el, Toshkent, Oybek, Jaloliddin Manguberdi, drama, o‘zbek, ozodlik, hayot, ijod, maktab, jahon, sovet.

Ko‘plab xalqlarni qalblarini rom etgan ijodkorlar: Sheroziy, Nizomiy, Alisher Navoiy... Bu siymolar jahon miqyosida tan olingan bo‘lib, haligacha asarlari bilan ma‘naviy ehtiyojimizni qondirib kelmoqda. Shularga munosib avlod bo‘lib Maqsud Shayxzoda ham sovet davlatining o‘gir tuzimi bovlashiga qaramasdan, oqimga qarshi suzib bo‘lsa ham mavjud turkiy xalqlarni urf-odatlarini, ma‘naviyatini, dinini saqlab qolishlikda o‘z asarlari bilan katta jonbozliklar ko‘rsatganligi bilan tarixda qolgan.

Ham shoir, ham tarjimon, ham dramaturg, ham tanqidchi, ham o‘qituvchi hisoblangan Maqsud Shayxzodaning hayoti hammaga o‘rnak bo‘lishga arzigulik. Maqsud Shayxzoda aslida Nizomiy o‘lkasida tug‘ilgan bo‘lsada, ijodining gullagan davri Navoiy vatanida o‘tgazgan vaqtiga to‘g‘ri keladi. Shunga qaramasdan Shayxzoda ko‘plab asarlarini o‘zbek tilida shundayin yozdiki, natijada o‘zbek adabiyotiga o‘zgacha ovoz sohibi kirib keldi. Afsuski, adibning hayoti dunyoga kelishidan tortib vafotigacha o‘sha mashum mustamlakachilik tuzimidan ayri holatda bo‘lmadi. Balki, shu fursatdagichalik boshqa davrlardagi ellar bu kishi bunchalik ardog‘lamagan bo‘lur erdi, nima bo‘lgan taqdirda ham adibning umr daftari har bir sog‘lom odamni o‘ylantirib qo‘yishi turgan gap.

Maqsud Shayxzoda 1908-yil 7-noyabr(eski hisob bilan 25-oktabr)da Ozarbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida ziyolilar oilasida dunyogan kelgan. Shayxzodaning ota-onasi, umuman olganda oilasi ilmparvarligidan bizning qahramonimiz maktabga yozish-o‘qishni bilib chiqdi. Otasi Ma‘sumbek el-yurt orasida katta shifokorligidan tashqari, ilm-fan homiysi edi; ularning uyiga ko‘plab ulamolar tashrif buyurib; tarix, falsafa, adabiyotning eng shirin joylaridan bir-biriga ilm ulashishgan. Shoirning onasi Fotimaxonim ham Tiflisdagi xotin qizlar gimnaziyasini tugatib, zamonaviy ilm-fan asoslarini egallagan, tumush o‘rtog‘i singari o‘tgan asr

boshlarida shakllangan Ozarbayjon xotin-qizlarlarining vakilasi edi. Fotimaxonimda til o‘rganish qobiliyati kuchli bo‘lib, u ona tilidan tashqari, rus, gruzin va turk tillarini ham yaxshi bilgan. Toshkentga- to‘ng‘ich farzandi huzuriga borib-kelib yurgan paytlarida esa o‘zbek tilini ham o‘rgangan.

Shunday oilada voyaga yetayotgan yosh shoir 1915-yilda yozishni, o‘qishni o‘rgangan bo‘lib maktabga chiqdi va tabiiyki ustoz Muxtor afandini birinchi uchrashuvdayoq lol qodiradi. Maktabda o‘qishni bitirgan paytlarida pastdagi bir go‘zal she‘rni yozadi;

Arslonlardan arslon tarqar,

Sher bolasi sher bo‘lgin,

Ulg‘ay qo‘zim unutmaki,

O‘z zoting-la bir bo‘lgin...

Maqsud Shayxzoda o‘z tengqurlaridan erta ulg‘aydi. Shoir 1925-yilda Boku o‘liy pedagogika institutini tugatgach, Maorif xalq komissarligi tomonidan Dog‘istonga muallimlik uchun yuboriladi. Shu hududlarda shoir o‘quvchilarga ta‘lim berib yurganiga endi 2-3 yil bo‘lgan bo‘lsa ham, yetarlicha ichi qora insonlar u kishini “ostiga suv quymoqchi” bo‘lishadi. Bunga qaysidir ma‘noda maqsadlariga erishadialr ham. Ammo adiblarga bularning ahamiyati bo‘lmagan albatta. Dog‘iston hududi ham sovetlarning mamlakatiga qaram bo‘lim, ilm-marifat dushmanlari u yerlarda ham anchagina topilgan. 1928-yilda Maqsud Shayxzoda “aksil inqilob tashkiloti a‘zosi” degan bir nom ostida surgunga uchraydi.

Bu surgun 3 yilni o‘z ichiga olib, huduhni tanlash qanchalikdir o‘z ixtiyorida bo‘lganlikdan Shayxzoda ota-onasining taklifi bilan Toshkentni tanlaydi.

Maqsud Shayxzoda Vatan haqida go‘zal tarifi kitoblarda keltiriladi: **“Vatan – marmar to‘shli Qora dengizdan bargidagi shabnamga qadar...”**. Bu jumladagi badiiylik har qanday odamni o‘yga toldiradi. Ammo adib shunday Xudo inom qilgan zotlarki, ularga bir aynan vatanni xoslashning hojati yo‘q. Shu jumladan Maqsud Shayxzoda ham O‘zbekistonni bo‘lib ham Toshkentni vatan tutib, to omonatini topshirguncha unga sodiq qoldi, kerak bo‘lsa bazi bir qancha “Vatanimiz uchun...” deb davo qilganlardan yaxshi xizmatda turib berdi. Maqsud Shayxzodaning Toshkentdagi faoliyati Markaziy Osiyo universitetini qisqa muddatli o‘qish bilan boshlandi. Undan so‘ng bir qancha jurnallarda har xil lavozimlarda ishladi; shu jarayonda Shayxzoda ko‘plab jadidlarimiz, adiblarimiz bilan tanishdi, ularni tirikligidayoq hayotlarni qadrlab o‘rganishlar olib bordi. Shulardan biri bu so‘zsiz Cho‘lpondir. Bunga hali yana qaytamiz. Shayxzoda ozar xalqiga mansub bo‘lishiga qaramasdan o‘zbek tilini juda mukammal o‘rgangan. U kishiga bu yo‘lda yordam

berganlar ham judayam ilm, fasohatda kuchli Oybek va G‘ofur G‘ulom kabi yozuvchilar edi.

Hattoki, Shayxzodaning ilk she‘ri ham yuqoridagi adiblarning qo‘lidan o‘tgan go‘zal she‘r bo‘lib chiqdi:

“Traktor”

...Ey bu qonli urushlarda

Mening to‘pim traktor...

...Bu dunyoning suvoriysi,

Eski omoch, ho‘kizning

Yagona bir “vorisi”.

Eskilik xarobasi

ustidagi yangi jahon

tashigan

kommuna arobasi...

"Toshkentni suvini ichgan chumchiq, Makkatullohdan bo'lsa ham qaytib keladi" degan maqol bejizga emas, Maqsud Shayxzoda ham Toshkentdagi surgunlik yillari tugan 1933-yili ota-onasi, qarindoshlarining yoniga qaytgandan so‘ng yana bizning zamanga keladi va umrining oxiriga qadar elimizni ikkinchi Vatan tutadi.

Maqsud Shayxzodaning 1936-yilda Cho‘lponni asarlarini umuman shahsiyatini oqlab qilgan ma‘ruzasi o‘sha davrda “oqimga qarshi suzish” bo‘lsada, shoir bundan voz kechmagan. Bunday davrda adiblarimiz hammasi birlashib xalqimizning ma‘naviyatini, ma‘rifatini rivoji uchun jonini beerar darajada bo‘lishgan. Shuning uchun ham ularni “Qatag‘onlik” kabi illatlar qo‘rqita olmagan. Oybek, Usmon Nosir, Hamid Olimjon, Shayxzoda va ijodkorlarni asarlariga nazar tashlasak hech shubha yo‘qki, ular Vatanning erki xalqning hurligi uchun Qalam bilan kurash olib borishgan. Shayxzodaning Mashhur dramalari: “Jaloliddin Manguberdi” va “Mirzo Ulug‘bek”lar bizga tariximizdan so‘zlabgina qolmay, ularning jasoratini eslatib qaysidir ma‘noda bizning “bosh egib” yurishimizni xohlamayotgandek, boshqalarga qaram bo‘lishimizni istamayotgandek go‘yo. Oxirgi tomchi qoni qolguncha kurashib, dushmanning ko‘ziga tik qaray olgan Jaloliddin Manuberdini tasvirlaganda adib go‘yo bizga xitob qilayotgandek. Chunki u davrning shundayligi adiblarimizga qo‘lga Qalam olishdan boshqa ish qoldirmagan. Hattoki, Maqsud Shaxyzodaga 1952-1953-yillarda ushbu asarlari bilan tahdid qilinadi va 25 yilga qamaladi. Aslida ikkinchi jahon urushi oxirida xalqimiz tushgin kayfiyatda turganida, Shayxzoda “Jaloliddin Manuberdini” dramasi taqdim etib ularning qalbiga g‘alaba urug‘ini sochgan edi-ku?! Nima bo‘lgan taqdirda ham Shayxzoda kabi shoirlarimiz hozirgi davrdagi tinchlikning sababchilari desak hech mubolag‘a bo‘lmasa kerak.

Shayxzoda 1965-yil “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan sa‘nat arbobi”ga loyiq topilgan bo‘lsa, shundan ikki yil o‘tib ya‘ni 1967-yilda olamdan o‘tadi.

Maqsud Shayxzodaning qisqa 59 yil mobaynida elimiz uchun qilgan barcha ishlari taqsinga sazovordir. Dramaturg Shayxzoda o‘zbek tilini mukammal o‘rganib, ikki xalq o‘rtasida do‘stlik aloqalarini mustahkamlagani har yili ikki davlatda ham katta konferensiyalar aynan Shayxzodaning xotirasiga bag‘ishlanishi albatta birdamlikka xizmat qiluvchi omillardan biridir. Toshkent davlat transport universitetida ham 2020-yilda tasis etilgan “Maqsud Shayxzoda stipendiyasi” bahonasida adibning hayoti va ijodi professor o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida keng ko‘lamda o‘rganilib kelinmoqda...

FOYDALANILGAN ADABIYOT

- 1.Наим Каримов. Maqsud Shayxzoda www.ziyouz.com kutubxonasi .
2. Mamurova, F., & Boyxurozov, D. (2024, December). U YILLAR O‘TGANLAR SAYXUNDAY OG‘IR...(Maqsud Shayxzoda). In INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTER DISCIPLINARY SCIENCE (Vol. 1, No. 12, pp. 235-239).
3. Islomovna, M. F. (2024). O‘ZBEK ADABIYOTINING ATOQLI NAMOYANDALARIDAN BIRI MAQSUD SHAYXZODNING “JALOLIDDIN MANGUBERDI” ASARI. Yangi O‘zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi, 2(1), 89-92.